

Tudomány
PANNON-PALATINUS

József Attila csendes csöndje – orvosi-pszichológiai szemszögből

Dr. Vincze János, Dr. Tiszay Gabriella

PR/B10/81VTV0901PT00126KPS0120

Írásainkkal kapcsolatosan, ha lehetőségünk van, akkor mindig arra törekszünk, hogy a statisztikai adatok felvételét és azoknak kiértékelését saját-magunk végezzük el. Ezen írásunkban is több mint 100 első- és másodéves egyetemi hallgató válaszára támaszkodunk. Minden egyetemi hallgató ismerte József Attila nevét, föl tudott sorolni 2–5 költeményének a címét és egyöntetűen azt állították – amit mi is –, hogy egyetlen **ma élő magyar költő** költészete sem éri el József Attila költészetének a szintjét. Tehát leszögezhetjük, hogy József Attila – Nagy Költő volt. Az idő nem kezdte ki a verseit, minden korban Nagy Költő marad, mert témájuktól függetlenül versei rendkívül mélyek és igazak.

A természettudományos alkotó a benne fölgyülemlett konkrét és absztrakt adatok tükrében, mindig az ismert jelenségekre, a megfogalmazott törvényszerűségekre kérdez rá. A költő mindig az énből indul ki, és mindig visszakanyarodik a benne visszatükröződött valóságra, vagyis az én-re és emiatt a sejtések vonalvezetésén ringatózik. A költő a versében önmagát adja, de amikor én, te, ő, mi, ti, ők ezt elolvassák, akkor a költemény a mi gondolatiságunkban akar felépülni, és aki megérti, annak számára – időkorlátok nélkül – maradandó mondanivalója van. Ezért jön létre az a lelkiállapot, hogy a Nagy Költők versei több száz év múlva is az olvasóinak az élmény zónáiba behatolnak. Véleményünk szerint abban rejlik a költészet titka – hogy olyan belső végtelent tár fel az olvasóban, amelynek felszínre kerülése által erősebbé teszi a világba vetett hitét, s amely katartikus hatásaival, ha társadalmi helyzetet nem is, de hosszú távon mindenféleképpen jellemet – tehát Embert is – alakít. A társadalom, amelybe a költő beleszületik, számára természetesen adott. Abban a pillanatban, amint a társadalom struktúrájában az alsóbb szintjén helyezkedik el, a társadalom ellentmondásait, a társadalmi lét paradoxonjait saját húsába vágón érzi. Egy olyan társadalomban, amely igazságosnak igyekszik magát feltüntetni, és eltitkolja a paradox ellentmondásokat, szabadabban élnek a nem paradox ellentmondások. Másrészt a hagyományos kötődések megszűnnek, hagyományos közösségek felbomlanak, az ember közösségi tudata alapvetően megváltozik. Az addig biztonságot jelentő hagyományos közösségek felbomlásával az egyén, a biztonságot már csak sajátmagában kereshette, az individuum már nem a közösségre támaszkodik, hanem az egyéni értékekre. De ez a bizonytalanabb szituáció – az érzelmi szálak megritkulnak, az értékek relatívabbá váltak, és ilyen társadalmi és lélektani helyzetben nőtt fel és élt József Attila.

József Attila a nagy költő látnok volt és a jövőbe látott. Ezt illusztráljuk József Attilának egy szimbolikus időutaztatásával, három teljesen hasonló periódusba a magyarság életéből.

I. a) József Attila 1905-ben született.

b) 15 éves korában éri a magyar nemzet II. világháborút követő sors tragédiája a trianoni diktátum. 1,5 millió magyar kitántorog a hazájából.

c) József Attila 1937-ben 32 éves korában lesz öngyilkos, amikor hárommillió koldus országa vagyunk.

II. a) Ha József Attila 1941-ben született volna, amikor megindult a II. világháború.

b) Akkor 15 éves korában megérte volna meg az 56-os forradalom utáni megtorlást, amikor 300.000 magyar kitántorgott a hazájából és az azt követő évtizedekben mintegy 100.000 ember disszidált.

c) Akkor 1973-ban 32 évesen öngyilkos lett volna, mert Magyarországon a világon a legtöbb az öngyilkosságok száma és hárommillió koldus-éhező és nyomorgó országává lettünk.

III. a) Ha feltelezzük, hogy József Attila 1975-ben született volna.

b) Akkor 15 évesen, 1990-ben megérte volna az állítólagos rendszerváltást, amely szörnyű szellemi és lelki meghasonulást hozott létre a magyarság nagy többségében.

c) Akkor 2007-ben, 32 éves korában öngyilkos lett volna, mert a vadkapitalizmus ural mindent és hárommillió koldus-éhező és nyomorgó országává lettünk. Jelenleg az első három ország között vagyunk az öngyilkosságok tekintetében.

Tehát egyértelműen leszögezhetjük, hogy hazánkban az értékítéletek 1937-től csak romlottak és József Attilának ugyanúgy nem jutna hely, élelem, takaró, jó szó, elismerés, megbecsülés a következő két emberöltőben sem.

Az első világháború kezdete óta (1914-től) folyamatos válságban van a világ, és ez az értékválság hatványozódott 1937 óta. Száz évvel ezelőtt a fejlődés az alkotás régióiba röpítette a kiemelkedő szellemi elméket, ma ellenben a társadalmi megsemmisülés irányába robot a globalizáció rakéta-sebességű vonata. Hazánkban – mint egy elzárt szigeten – a trianoni sokk nem visszavetette, hanem meghosszabbította a fejlődés vonalát.

A két világháború között élt magyar alkotók, a nagy hatalmak és környező államok iránti dacból szellemi tökét kovácsoltak. Magyarországon eleven tudományos és irodalmi élet zajlott, gondoljunk csak Szent-Györgyire, Móriczra, Juhász Gyulára, Babitsra, Kosztolányira, Karinthyre, Békésyre, és népi írókra Tamásira, Illyésre, Németh Lászlóra és még sokan másra. Rendszeresek voltak az író-olvasó találkozók, amelyeken termékeny, lángoló viták zajlottak le, s a magyar társadalomban komoly rangjuk volt a tudósoknak, művészeknek, íróknak.

Joggal vetődik föl a kérdés. József Attila miért nem volt képes beilleszkedni ebbe a polgári társadalmi létbe? Választ saját versein keresztül adjuk meg.

Születésnapomra

Harminckét éves lettem én –
 meglepetés e költemény
 csecse
 becse:

ajándék, mellyel meglepem
 e kávéházi szegleten
 magam
 magam.

Harminckét évem elszelelt
 S még havi kétszáz sose telt.
 Az ám,
 Hazám!

Lehettem volna oktató,
 Nem ily töltőtoll koptató
 szegény
 legény.

De nem lettem, mert Szegeden
eltanácsolt az egyetem
fura
ura.

Intelme gyorsan, nyersen ért
A „Nincsen apám” versemért,
a hont
kivont

szablyával óvta ellenem.
Ideidézi szellemem
hevét
s nevét:

„Ön, amíg szóból értek én,
nem lesz tanár e féltekén” –
gagyog
s ragyog.

Ha örül Horger Antal úr,
Hogy költőnk nem nyelvtant tanul,
sekély
e kéj –

Én egész népemet fogom
nem középiskolás fokon
taní...
tani!

Éjjel

Halkan hörög végsőt a lámpa
S a nagy halál apáca-lánya,
Sötét királylány jő szobámba.

Hideg szemét szemembe oltja,
Csöndet simít bús homlokomra,
Nem érzi, gödre mily goromba.

Nem kérdi, szürke-é a vágyam,
Nem nézi, mily kopott az ágyam,
Csak átölel a csöndbe lágyan.

Pompát csókol szűz gondolatra
És megcsókolja, bármi gyatra.
Rokkant gyereklelkem ringatja.

Sötét haja szobámra bomlik
S miken komorság, köd borong itt,
Most megszépülnek ócska holmik.

És én kibontanám a vérem,
Ha hívna atyához fehérén:
Várlak, fiacskám, régen, régen.

Hiába várom, hangja nincsen,
Mely ama palotába intsen,
Hol rég csüggök titok-kilincsen.

Egy eszelős öreg motyog csak,
Az eső s mindenütt kopogtat:

Halottak vagytok, csúf halottak.

Ahhoz, hogy a költő verseit megértsük, szükségesnek tartottuk, hogy minél többet megtudjak róla magáról is, hogy „közelébe kerüljünk”. Ez József Attila esetében azért lehetséges könnyen, mert a versein keresztül nagyon nyitott és személyisége nagyszerűen megismerhető.

Az általunk fentebb fölállított mércének csak úgy tudtunk eleget tenni, hogy elmúlt periódusban elolvastuk József Attila összes verseit (650 oldalt!). A mi meglátásunkban a csend a magányosságra, a lelki egyedüllétre, míg a csend-csöndje a végleges elmúlásra, a halálra utal.

E kötetben, József Attilának 791 versét közölték, s a költeményekben 405-ször utal az elmúlásra, halottakra, sírra, temetőre, ravatalra, temetésre stb. vagy ezekkel szinonim kifejezésekre; 80-szor szerepel konkrétan a halál szó. A csend iránti óhaj 26 alkalommal fordul elő, míg ennek sokkal súlyosabb formája a csönd, megduplázódik, és 51-szer fordul elő.

József Attila hiperérzékeny ember volt, mindent a velejéig átérzett, mindenért megszenvedett. Legmélyebb érzésű versei ebből a szenvedésből fakadtak, mint a „*Nagyon fáj*” a „*Levegőt!*” vagy a „*Kései sirató*” Félelmetesen fájdalommal szülhette e verseknek minden sorát. Éppen ez a nagyszerű költeményeiben, hogy ráérez olyan emberi, lelki alapszituációkra, mint éppen a szeretet hiánya, vagy a félelem, amelyeket le kell küzdenünk, mert élnünk kell.

***Felkérem Dr. Tiszay Gabriella klinikai szakpszichológust,
ossza meg velünk gondolatait, hogy mit állít a tudomány a halálról!***

Többes halál

Az elmúlás gondolata megtorpanást jelent – gondolatban, tettben, alkotásban egyaránt. Ez egy végpont.

A halál értelmezése többszintű. Társadalmi halál, mikor az egyén magára-maradása, elszigetelődése – amely nem kizárólagosan betegség okaként jöhet létre, hanem mint izoláltság, politikai, alkotói, erkölcsi helyzet is. Természetesen a társadalmi irreverzibilis elhallgatás/elhallgattatás is lehet kényszerűen vagy önként vállalt, de ideiglenes állapot.

A pszichikai halál: a következménye vagy éppen oka a társadalmi elszigetelődésnek. Az egyén úgy fizikai létét, mint társadalmi-kulturális helyzetét kilátástalannak érzi, feladja a környezetével és önmagával való hadakozást (pre exit állapot). Ez is ideiglenes.

A biológiai halál állapota, az amikor a belső organikus szervi működés elégtelen lesz, szükségszerűvé válik a külső orvosi beavatkozás. Ez szintén temporális jellegű is lehet.

A testi halál állapota: a fizikai lét megszűnését jelenti, csak a klinikai halál esetében temporális állapot.

E négy részből álló végső megtorpanás komplexumának a sorrendisége nem meghatározott, bármelyikkel kezdődhet, és végződhet ugyanazzal, nincs előre megadott szerepkör, nincs scenográfia. Az ismeretlenhez kapcsolódó félelem nem az elmúlásból támad, hanem önmagunk megsemmisülésének gondolata váltja ki.

E periódus, rövid vagy hosszú ideig is eltarthat.

*

József Attila életében a felvetett problémák tükrében két körülményt fogunk részletesen kielemezni: a társadalmi környezetét és a versekben tükröződő pszichikai állapotát.

József Attila saját önéletrajzi írásából idézünk néhány önálló részletet:

„Apám – néhai József Áron – három esztendőskoromban kivándorolt, engem pedig az Országos Gyermekvédő Liga Öcsödre adott nevelőszülőkhöz. Itt éltem hét éves koromig, már ekkor dolgoztam, mint általában a falusi szegénygyerekek – disznópásztorkodtam. Hét esztendőskoromban – néhai Pöcze Borbála – visszahozott Budapestre. *(Szerzők megjegyzése: Budapesten a IX. kerületben a Gát utca 3. sz. alatt laktak. Itt látogatható emlékszoba van és ma itt a IX. kerületben emléktáblát avattak József Attila tiszteletére; a költészet napja alkamából.)*

A harmadikos olvasókönyvemben azonban érdekes történeteket találtam Attila királyról és rávettem magam az olvasásra. Nem csupán ezért érdekeltek a hun királyról szóló mesék, mert az én nevem is Attila, hanem azért is, mert Öcsödön nevelőszüleim Pistának hívtak. A szomszédokkal való tanácskozás után a fülem hallatára megállapították, hogy Attila név nincsen. Ez nagyon megdöbbentett, úgy éreztem, hogy **a létezésemet vonják kétségbe**. Az Attila királyról szóló mesék fölfedezése, azt hiszem döntően hatott ettől kezdve minden törekvésemre, végső soron talán ez az élményem vezetett el az irodalomhoz, ez az élmény tett gondolkodóvá. Olyan emberré, aki meghallgatja mások véleményét, de magában fölülvizsgálja; azzá, aki hallgat a Pista névre, míg be nem igazolódik az, amit ő maga gondol, hogy Attilának hívják.”

Az önéletrajzának ez a része egy minőségi pszichológia eszmefuttatás. Helyesen érez rá arra, hogy nevelőszülei elvették a személyi identitását és a személyisége nem ment keresztül a kisgyerek, kisiskolás fejlődési fokain, hanem egy csapásra alakul ki, ezt nevezzük berobbant személyiségnek. Ilyen esetekben ezek koravénekké válnak. Ezt igazolja József Attila esete is, aki rá két évre (1916-ban, 11 évesen) megírja első fent maradt versét:

De szeretnék gazdag lenni,
Egyszer libasültet enni,
Jó ruhába járni kelni,
S öt forintért kuglert venni.

Míg a cukrot szopogatnám,
Uj ruhámat mutogatnám,
Dicsekednél fünek fának,
Mi jó dolga van Attilának.

Tehát első versében, már rögzíti, hogy öt Attilának hívják. Ez is bizonyítja, hogy milyen óriási lelki sérülést okoztak nevelőszülei ebben a gyerekekben.

Véleményünk szerint József Attila helyesen értékeli saját pályafutását, amikor azt állítja, hogy ez vezette el az irodalomhoz, sőt egész életén keresztül elkísérte. Igaza van, mert a személyiségét adta meg ez a jogszerű felismerés.

Anélkül, hogy rendelkezne megfelelő biológiai ismeretekkel, helyesen érez rá, hogy a külvilágból érkező élmény hatására jön létre az emberben a gondolkodás folyamata.

Az önéletrajzi részletnek egy óriási, máig érvényes pedagógiai mondanivalója is van. Tömören, ahogy csak egy Nagy Költő tudja kifejezni a tanulás hatékony, aktív folyamatát is elmagyarázza, amikor azt állítja: „aki meghallgatja mások véleményét, de magában fölülvizsgálja”. A tanulásnak pontosan ez a ma legfogadottabb sémája.

Közismert, hogy 18 éves korában írt (1923. április 29-én) *Lázadó Krisztus* című verséért a bíróság nyolc hónap fogházra és 200.000 korona pénzbüntetésre ítélte. Véleményem szerint a bíró bűncselekményt követett el, mert ennyi pénzt József Attila egész életében nem keresett, és mindössze 18 éves és 18 napos volt!

Íme a versnek néhány sora:

„De add kölcsönbe legalább subádat:
Téged nem ér el átok és eső,
Szép úr-kastélyod van és nagyon gyors a
Lábad.
Ugysem fizetsz meg munkámért eléggé.”

Jogosan merül föl bennünk a kérdés, hogy ilyen sorokért, börtönbüntetést és ilyen aránytalan pénzbüntetést hogyan szabhatott ki, az irodalmilag analfabéta bíróság? Válasz akkor is és most is, csakis a nem lehet. Ideje lenne, hogy a magyar bíróságok képviselői eljussanak arra a tudati szintre, hogy az alkotások esetében illetéktelenek véleményt és ítéletet mondani.

Ezek után nem jelent számunkra meglepetést, hogy a költő az egyértelműen jövőbe látó képességével tökéletesen leleplezi le a mindenkori hatalom erőszak szervezeteit.

Mondanivalója, napjainkra is annyira tökéletesen igaz, hogyha nem tudnánk, hogy 70 évvel ezelőtt születtek e sorok, azt hinnénk, hogy ezt valaki ma állítja.

Totyogjon, aki buksi medve
 Láncon – nekem ezt nem szabad!
 Költő vagyok – szólj ügyészedre,
 Ki ne tépje a tollamat.

A költemény az első sorában azt állítja, hogy az átlagállampolgár láncra fűzve éli meg a vadkapitalizmusban történő munkálkodását. A második sora tiltakozás az ellen, hogy az alkotókat nem szabad láncra fűzni. A harmadik és negyedik sorát, mi magunkra kell értelmeznünk. Íme kb. ily módon:

Történész vagyok – szólj ügyészedre,
 Ne foghassa be a számat.
 Orvos vagyok – szólj ügyészedre, miniszteredre
 Ne vehesse el sztetoszkópomat.

Íme egy másik önéletrajzi részlet:

„... hivatalnokodtam a Mauthner-féle bankházban. Iparkodásomat itt egy kissé kikezdte az, hogy saját munkámon kívül önnön dolgaik egy részét is nyakamba varrták idősebb kollégáim, kik nem mulasztották el különben sem, hogy bosszúságot okozzanak nekem a lapokban megjelenő verseim miatt. „Ilyen koromban én is írtam verseket” – mondogatta mindegyikük.”

Költői tömörséggel fejezi ki, hogy akkor is és napjainkban Magyarországon és a világ valamennyi országában az idősebb alkalmazottak magasabb fizetésért igyekeznek minél kevesebbet dolgozni. Ez a munkavégzés igazi keresztmetszete, mindenütt a világon – kivétel nélkül.

Sajnos még szomorúbb a jellemzés második része, mert az átlagpolgár csak munkálkodik és nem alkot, mert képtelen alkotni ezért kigúnyolja az alkotó: költőt, művészt, tudományos szakembert. Ezen állításával József Attila a kapitalizmus leglényegesebb vonására mutat rá, hogy a gazdagok haragszanak a dolgozókra, mert azok munkálkodnak és gyűlölik az alkotókat, mert azok képesek halálukon túl is maradandót alkotni. A gazdag egész élete abból áll, hogy munka nélkül növelje vagyonát és egy életen keresztül reszket azért, hogy azt el ne veszítse. József Attila szerint a gazdag emberek se nem dolgoznak, se nem alkotnak, csak kizsákmányolják a többieket.

A verseiért kapott sértéseket József Attila soha többé nem tudja feldolgozni, nem képes elfelejteni és véleményem szerint igaza van, mert halála után hiába neveznek el oktatási intézményeket róla, tartanak József Attila évet, ha életében nem becsülték semmire és folyamatosan megalázták.

Íme a harmadik önéletrajzi részlet:

„Elhatároztam, hogy végképpen író leszek és szert teszek olyan polgári foglalkozásra is, amely szoros kapcsolatban áll az irodalommal. Magyar-francia-filozófiai szakra iratkoztam a szegedi egyetem bölcsészeti karán. De minden kedvemet elszegte az, hogy Horger Antal professzor, kinél magyar nyelvészetből kellett volna vizsgáznom. Magához hívatott s két tanú előtt – ma is tudom a nevüket, ők már tanárok – kijelentette, hogy belőlem, míg ő megvan, soha nem lesz középiskolai tanár, mert „olyan emberre – úgymond –, ki ilyen verseket ír” s ezzel elém tárta a *Szeged* c. lap egyik példányát, „nem bízhatjuk a jövő generáció nevelését”.”

Íme ez a vers, melyet 1925 márciusában írt:

Tiszta szívvel

Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.

Harmadnapja nem eszek,
se sokat, se keveset.
Húsz esztendőm hatalom,
húsz esztendőm eladom.

Hogyha nem kell senkinek,
hát az ördög veszi meg.
Tiszta szívvel betörök,
ha kell, embert is ölök.

Elfognak és felkötnek,
áldott földdel elfödnek
s halált hozó fű terem
gyönyörűszép szívemen.

Érdeemes tovább gombolyítanunk az önéletrajzi írás folytatását. „Sokszor emlegetik a sors iróniáját, s itt valóban arról van szó: ez a versem, *Tiszta szívvel* a címe, igen nevezetessé vált, hét cikket írtak róla. Hatvany Lajos az egész háború utáni nemzedék dokumentumának nyilvánította nem egy ízben „a kései korok számára”, Ignotus pedig a „lelkében dédelgette, simogatta, dünnyögte és mormolgatta” ezt a „gyönyörűszép” verset, ahogy a Nyugatban írta róla és ezt a verset tette Ars poeticájában az új költészet mintadarabjává.”

Elemezzük egy kicsit részletesebben a vers mondanivalójának a lényegét: „*Harmadnapja nem eszem se sokat, se keveset.*” József Attila költeményeiben a leggyakrabban visszatérő refrén az éhezés, a fázás, a nélkülözés, a munkanélküliség állapota.

Ma az elképzelhetetlen számunkra, hogy környezetének az intelligens képviselői, ezt az állapotot: Miért nem ismerték fel? Miért nem tettek ellene semmit? Horger Antalt a Magyar Tudományos Akadémia 1919-ben, mint nyelvészt a tagjai soraiba választotta. Így rendelkezett megfelelő szakértelemmel és jövedelemmel, hogy képes lett volna fölbecsülni József Attila tehetségét és képes lett volna anyagi támogatásban részesíteni. Ehelyett, mint a hatalom ügyeletes akadémikusa, ledorongolja tanúk jelenlétében és kettétöri az életpályáját. Ez nem magyarázható másképpen, mint az ügyeletes akadémikusnak az irigységével a tehetséges költő ellen.

Egy budapesti gimnáziumban 14 magyar irodalmat oktató tanár közül senki nem tudta megmondani, hogy Horger Antal akadémikus: Mit alkotott életében? – a nevét a József Attila költeményéből ismerték. A több mint száz egyetemi hallgató közül senki nem emlékezett a Horger Antal névre. Akkor tiszta szívvel állíthatjuk, József Attilával együtt, hogy a hatalom ügyeletes akadémikusának a tevékenységét nullára értékelhetjük, és mint írta a költő saját magáról: „Én egész népemet fogom nem középiskolás fokon tanítani!” Ez a szintiszta igazság, mert József Attila valamennyi utána élő magyar korosztályt felsőfokon tanított magyarságra, az életre, a társadalmi érzékenységre, az alkotói munkára.

Tökéletesen érthető, hogy Horger Antal személyiségén keresztül megismerte a hatalom képviselőit, akik holdudvaraikon keresztül gyakorolják az élethez, az állítólagos közmegebecsüléshez, a kitüntetésekhez, a magas funkciók betöltéséhez való jogot. Így nem véletlenül a gazdagokat zsarnokoknak, munkát kerülőnek és a társadalom előre-haladásának a kerékkötőinek tartotta. Az átlagállampolgár csak csendben munkálkodhat, ha nem mond ellent a gazdag tulajdonosoknak, akkor csöndben eltemethetik, de hangosan nem szólalhat meg, mert a hatalom erőszak szervezetei elnémítják. Az átlagállampolgár csak tömegben tüntetéseken vagy forradalmak idején meri hallatni hangját, közösen skandálván: Munkát, kenyeret! József Attila, tisztelte a dolgozó parasztot, a kétkezi munkást és fölnézett a szellemi alkotókra, erről számos verse tanuskodik.

Ezen állásfoglalásáért, és ennek nyílt hangoztatásáért tartották proletár költőnek.

Ki kell mondanunk, hogy Horger Antal egyértelműen bűnös, mert kettétörte József Attila életpályáját, s önéletrajzában később így emlékezik meg ezen eseményről: „Később Pestre jöttem. Két szemesztert hallgattam a pesti egyetemen. Tanári vizsgát mégsem tettem, mert Horger Antal fenyegetésére gondolva azt hittem, úgysem kapnék állást.” Megjegyzés: Horger Antal, a József Attilát akadályozó az ügyeletes akadémikus csak 1946-ban (!) hunyt el, 9 évre József Attila halála után!

József Attila költészetét megérteni valóban csak úgy lehet, ha világának mély bugyraiba is lemerítkezünk már a magunk élményeivel, örömeinkkel, csalódásainkkal, félelmeinkkel. A „*Levegőt!*” című versében tiltakozik a legszenvedélyesebben a mindenkori és minden országban megtalálható titkos szolgálatok embertelensége ellen, amelyek eszközök a hatalom kezében, hogy az anyagi kizsákmányolás túl, az emberi szabadságot is béklyóba verjék:

Részlet:

„Számon tartják, mit telefonoztam
s mikor, miért, kinek.
Aktába írják, miről álmodoztam,
s azt is, ki érti meg.
És nem sejthetem, mikor lesz elég ok
Előkotorni azt a kartotékot,
mely jogom sérti meg.”

E sorok döbbenetesen tükrözik a mai társadalmi helyzetet, amikor állandóan lehallgatják a telefonjainkat, a maroktelefonjainkat, a beszélgetéseinket és egy másik hatalmi erőszak szervezetben dolgozó, az államot kiszolgáló bíró dönti el, hogy a lehallgatás: Mikor jogos és mikor nem?

Az állam és hatalom még soha egyetlen társadalomban se döntött az állampolgárai javára, mert csakis a felső tízezer érdekeit védi. Az állam ezért erőszak szervezet.

Ezt ismerte fel a lehető legtökéletesebben József Attila és ezért a verseit a magyar népnek írta. Tehát József Attila verseinek van egy olyan belső lüktetése, olyan „világizzása”, amely óhatatlanul élő, beszédbe tűnődő hanghordozásba kívánczik. Ezért gyakran skandálták egyik-másik verssorát – különösen, ha az éppen aktuális társadalmi atmoszférát fejezi ki. Íme néhány ezek közül:

„Mi vagyunk az Élet fiai,
a küzdelemre föl Kent daliák.”
„... a költő sose lódít,
az igazat mondd, ne csak a valódit!”

„Ide, aki földet szántott!
Ide, aki traktort gyártott!”
„Kínában lóg a mandarin.
Gyilkolt ma is a kokain.”
„Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,”

Egy a Kossuth rádióban régebben hallott József Attila idézet:
„... dolgozni csak pontosan, szépen,
ahogy a csillag megy az égen
úgy érdemes.”

Számos előadóművész úgy nyilatkozik, József Attila verseinek szavalása, illetve előadásuk meghallgatása szinte fizikai örömet okoz, oly gördülékenyek, oly magas feszültséget ér el bennük az előadóművészt segítő impulzivitás.

Érdekes az egyetemisták véleménye József Attila verseinek sorrendjéről:

Mama

Kései sirató

A Dunánál

Tiszta szívvel

Ehhez a sorrendhez természetesen a tanterv is hozzájárul, mert nem ismerik minden versét.

Számunkra, akik most olvastuk az összes költeményeit a legjobban megragadott minket:

A levegőt című költeménye.

A költeményeinek a statisztikai elemzéséből kitűnt, hogy az elmúlás, a halál állandó visszatérő motívumként jelentkezik a mondanivalóban. Véleményünk szerint ezt nagyon gyakran úgy mutatja be az életet, mint a halált magában foglaló felfogást, nem ragaszkodik semmiféle abszolút lényeghez és abszolút létezéshez, hanem a halált egy következő világba való kijáratnak tekinti. A halál számai természetes módon szövődnek bele az élet szövetébe. Nem a halál elfogadása az – mint az antik társadalmakban – hanem a halál kiközösítése az életből, ami a halállal szembenállók elidegenedését és innen visszahatva az életnek a haláltól való elidegenedését is jelenti. Ez az az álláspont, mely erősíti az öngyilkossági tendenciákat, mint halált magában foglaló élet álláspontja, de ellenkező jellel a kozmikus otthontalanság végzetének a jegye.

A költő nagyon különböző formákban, orvos-biológiai szempontból helyesen fejezi ki, hogy a halál nem az élet, hanem az életképesség ellentéte. Megfordíthatatlan folyamat: az élet végleges, visszavonhatatlan megszűnése. Tudatában van annak, hogy a halál az utolsó életjelensége minden embernek. Világosan megfogalmazza és üzeni mindenkinek, hogy semmi sem működhet örökké, még az élő ember se!

Analizáljuk együtt a tragikus nap előzményeit, mert közismert, hogy Balatonszárszón 1937. december 3-ika este történik a tragédia: József Attila a vonat elé veti magát vagy sem?! Ez egy máig megfejthetetlen rejtélyes kérdés.

1937. február 20-án ismerkedett meg, Kozmutza Flórával (a későbbi Illyés Gyulánéval), aki ifjú gyógypedagógusként a pszichológus Szondi Lipót mellett dolgozott. Flóra pszichológusként a Rorschach-tesztet alkalmazta és ennek alapján a borderline pszichikai állapotot diagnosztizálta.

***Halljuk, mint állít Dr. Tiszay Gabriella klinikai szakpszichológus,
szakmailag erről a kórképről.***

A Rorschach-teszt személyiségvizsgálatra alkalmas pszichodiagnosztikai eljárás. Projektív technika, egy vizuális ingersorozat. A próba 10 sztenderdizált tintafoltból áll. A képek mindegyike szimmetrikus, szürke-fekete vagy színes tintapacni.

A képeket egyenként exponálják, azzal a felkéréssel, hogy a vizsgált személy mondja meg: mi lehet a képen, mire emlékezteti, mihez hasonlít, tehát a tintafoltokhoz kapcsolódó szabad asszociáció. A vizsgált személy a tintafoltokban látott elképzelt formákat, alakokat nevez meg, bárminemű érzést is kelt, gondolatot ébreszt, hasonlóságot vél felfedezni, pillanatnyi állapotot sugall, vagy előzetes élményt idéz fel. A felismert képek lehetnek személyek, gyerekkori emlékképek, régről visszamaradt emlék nyomok, hasonlóságok, hirtelen jött fantáziák, látomások stb.

Meg lehet állapítani a tesztből hogy valaki realitás talaján áll, befelé forduló, extravertált, színlelő, eredeti gondolkodás móddal rendelkezik vagy sablonos szöveget mond; válaszai kényszeresek, idegesek, agresszívek, impulzívak, de lehet labilis érzelmet eláruló, netán irreális szörnyeket látomásszerűen átélő. Némely esetben a kép és idézet nincs összhangban, vagy a kép és magatartás ill. a kép és intonáció ellenkező és ellentétes hangulatot áraszt.

Mindent amit felfedez ill. mond a személy, azt a vizsgálat-vezető lejegyez. Nem ritka, hogy magyarázat közben egy-egy képnél hirtelen leblokkol, alig tudja folytatni a magyarázatot, ami addig folyékonyan ment. A leblokkolás, sokk, jelentős a diagnózis szempontjából. Ezek az elemek alapján állapítják meg a gondolkodás típusát, jellegét, mint pl.: átélő, érzékeny, érzelmi intonációjú, reális, irreális gondolat-roham jellemzi stb.

Borderline személyiségzavar

Pethő Bertalan pszichiáter alkotta definíció szerint: a borderline olyan személyek leírására, megnevezésére használatos, akiknek érzelmi zavara a neurózisnál erőteljesebb, de manifesztációik a pszichózisnál gyengébbek.

Stern nevezte el a neurózis és pszichózis közötti határesetet (borderline személyiségzavarnak), amely jelentése a szkizofreniform kórkép, megnyilvánulásában személyiségzavar. A személyiségzavar ez esetben azt fejezi ki, hogy a pszichés struktúrájuk alkalmatlanná teszik érzelmeik szabályozására, a lelki terhek elviselésére. A környezet részéről érő ingerek aránytalanul nagy lelki terhelést okoznak, ezért a stresszes vagy kritikus helyzetekben, amikor fontos és konkrét döntéseket kell hoznia, ideiglenesen szétesnek és pszichótikus tüneteket mutatnak. A hasadásos jelleg abban nyilvánul meg, hogy a világot polarizáltan és ambivalensen éli meg: minden vagy nagyon jó vagy elviselhetetlen számára, egyazon pillanatban is. A realitás érzék hiányzik, de a középút is felfoghatatlan számára. A környezet ingereinek felfogása és adequat feldolgozása helyébe a projekció (saját érzelmének kivetítése) lép érvénybe, és az alkalmazkodás elfogadás, megértés helyett az oppozíció, a minden tagadás és elutasítás kerül felszínre.

A személyiségzavar jellegzetes fordulata, hogy önimádó egoista, feltűnésre-vágyó ember, aki a normál életkörülményekhez nem alkalmazkodik és nem asszimilálódik sőt érthetetlen számára a kiegyensúlyozott világ, de a kirívó extravagáns környezetben „otthon érzi magát”.

A személyiségében dúló harc az érzelmi függőség de ugyanakkor elutasítás ellentéte miatt a szociális viselkedése is zavart szenved, feszültségeit eltitkolni nem tudja, de az egyedüllétet sem képes elviselni. Ez az identitászavar megjelenik egész életvitelén úgy egzisztenciálisan, mint szexuálisan is. Nincs az életnek majdnem olyan pillanata, ami boldogsággal töltené el, felismerné a pillanat szépségét, megelégedettséget, boldogságot érezne, csak elégedetlenséget és állandó nyomasztó ürességet érez.

Az identitászavar meggátolja a megállapodottságot. Mindennemű öröm és kielégületlenségben szenved, őriöng. Az egyedüllét üressége következtében gyakran jellemző az öngyilkosság (sziucid) kísérlet gondolata és tette.

Diagnosztikai kritériumok

Legalább öt jegy szükséges a felsorolt manifesztumok közül:

- 1.) Impulzivitás, kiszámíthatatlanság, legalább két olyan területen, amely potenciálisan önvészélyeztető jellegű, pl. költekezés, szerencsejáték, bolti lopás, mértéktelen evés-ivás-szex stb.
- 2.) Heves, de bizonytalan társas kapcsolatok (pl. túlértékelés és lebecsülés váltják egymást), manipuláció.
- 3.) Helyhez nem illő heves, kontrollálatlan dühreakció, vagy állandó agresszivitás.
- 4.) Identitászavar, amely az énkép, a nemi azonosságtudat, életcélok, értékek, lojalitás, hovatartozás stb. bizonytalanságaiban nyilvánul meg.
- 5.) Érzelmi labilitás: normális hangulati állapotok depresszív, ingerlékeny, szorongásos állapotokkal váltják egymást (néha óránként).
- 6.) Nem viseli el az egyedüllétet (heves igyekezettel, szinte minden áron kerüli, depresszívvé válik, ha kis időre is magára marad).
- 7.) Önkárosító (öncsonkító) cselekmények, öngyilkossági kísérletek, visszatérő balesetek, verekedések.
- 8.) Krónikus üresség, unalomérzés.

József Attila esetében a következő öt kritériumot állapítottuk meg:

- a) Érzelmi labilitás;
- b) Öngyilkossági kísérletek;
- c) Kiszámíthatatlanság;
- d) Heves, de bizonytalan társas kapcsolatok;
- e) Identitászavar.

A diagnosztikai kritériumok alapján megállapítható, hogy József Attila borderline személyiség zavarban szenvedett.

A borderline személyiségzavarnál a leggyakoribb veszélyt az önfenntartó ösztön csökkenése, az önpusztító tendenciák megerősödése jelentik, pszichikailag életképtelenség jellemzi.

Az öngyilkossági terveket hosszan szövögetik a betegek, az öngyilkossági fantáziák fokozatosan sűrűsödnek, először csak mint ötlet vetődik fel, mint elvi lehetőség. A felmerülő készletet hol elnyomják, hol mérlegelik, de a kedvező alkalmat várják. Hirtelen az a képzet tör elő, hogy halott már, de ez nem való, mert tulajdonképpen mint öngyilkossági fantázia kerül a képbe, a meghalás elképzelése nélkül. Az öngyilkosság fontolgatásával együtt jár a konkrét öngyilkossági módszerek elgondolása, többszörös képzeletben való lejátszása. Ehhez hozzájárul a hirtelen indulat és félelem kiváltotta izgalmi állapot, a realitás torzítása, ami a tébolyt előlegezi.

Idővel egyre hevesebbé válnak a belső összecsapásai, és mindinkább a kóros motívumok győznek. A túlértékelés és téveszme a velük járó érzelmek és a belőlük levont következtetések, a kilátástalanság élménye, mindmeggannyi megnyilvánulásai áthatják sőt a maga képére alakítva súlyosbítják érzéseit. A tünetek váratlanul lassan fokozódó intenzitással jelentkeznek, de nem megszakítás nélküli folytonossággal, hanem hullámzásszerűen, a hullámvölgyek fokozódnak időtartamuk megnyúlik. Egy mondat, egy kép, egy érzés is előidézheti őket. A beteget saját énjéhez való problematikus viszonya köti le, a külvilág eseményeivel nem foglalkozik. A beteg kóros gondolatain nem tud úrrá lenni, magára marad a maga semmire nyíló világában.

A belső készletés fokozódása miatt hirtelen megerősödik a szándék és megkísérli az öngyilkosságot.

Minél erősebb az egyénnek az életre orientált meggyőződése, annál inkább tudja ellensúlyozni a beindult öngyilkossági folyamatot és leállítja azt.

Az öngyilkosság: nyílt, direkt, öndestruktív viselkedésként fogható fel, a környezettel való kommunikáció megszűnésével, a látókör beszűkülésével. Pontosan kidolgozott tervszerűen végrehajtott és rövidzárlatos cselekmény.

Az egyén a halált választja abban az öndestrukcióban, amely kísértés az életért, miután fantáziában, élményekben, közvetett és rejtett viselkedésben egy végső útszakasz stratégiája. Az élet elvetése annak a közösségnek a tagadása is, amelyikben az ember élt.

Öngyilkosságra utaló adatok:

Öngyilkosságok előfordulása a családban, vagy a közeli környezetben. (1933-ban Szántó Judit, akivel együtt él József Attila öngyilkossági kísérletet követ el, mert a költő viszonzatlan szerelemre lobban Marton Márta iránt.)

Régebbi öngyilkossági kísérletek. (József Attila életrajzában is leírja, hogy több alkalommal kísérelt meg öngyilkosságot.)

Közvetlen vagy közvetett öngyilkossági fenyegetőzések. (Számos költeményében, közvetlenül 22 alkalommal létezik öngyilkossági fenyegetőzés.)

Az öngyilkosság kiviteli módjáról, illetve előkészítéséről tett konkrét nyilatkozatok. (Költeményében konkrét utalás található a kivitelezés módjára vonatkozólag is.)

Ijesztő nyugalom a suicid tematika esetén. (1937. december 2-án felkeresték többen is és nem vették észre rajta, az öngyilkosságra való készülődést.)

Álmok önelpusztításról, mélybe zuhanásról, katasztrófákról. (Hihetetlen mennyiségű költeményében található ilyen szerű fantázia.)

A klinikai szakpszichológus állításait igazoljuk József Attila saját szavaival is.

József Attilának két versét

Tanítás

Visszahullván

A por a porral elkeveredik

Visszahullván

Így keveredik el Istennel a lélek.

Ki szagolta meg közületek az égi virágokat?

Ki állna nyugodtan robogó vonat előtt?

Lám, az örökké könnyörgök se

S mégis eltemetik a lelkük elevenen.

Le kéne vágni szemhéjukat, mert mindig lecsukják,

S akadna-e közülük is,

Aki élő izmait elásná?

Töredékek

Szólj hát, mit tegyek én, hogy szeress

Ha sírva fakadok, ne neved

s ha nem volt még halálos szerelem,

azt akarom, ez halálos legyen,

értelmes kín: mert nincs értelme annak,

ha embernek üres kínjai vannak,

s ha nem szeretsz úgy, mint tenmagadat,

én meg fogom ölni magamat,

nem hogy szerelmem vagy bosszúm mutassam,

de jobban fájna elsorvadni lassan,

s árnyék leszek, melytől szorongva félsz,

bíró, kitől büntetést remélsz:

Vigyázz, ne hagyj meghalnom, míg élsz!

József Attila versében tisztán és érthetően közli már 1936-ban „**én meg fogom ölni magamat**” és azt is közli, hogyan fogja elkövetni „**Ki állna nyugodtan robogó vonat előtt?**” és egy másik helyen azt írja: „**vonat elé leguggolva**”.

A szakirodalom azt tartja, hogy az öngyilkosságra hajlamos emberek minden konkrét hírre rendkívül fogékonyak – ez hatványozottan igaz a hiperérzékeny költők esetében, mint amilyen volt József Attila – azokat elraktározzák, fantáziálnak róluk, s követendő mintaként használják fel őket. Szintén az általános szakállásponthat az, hogy az öngyilkosság elkövetése előtt folyamatosan beszűkül a tudat, előtérbe kerül az érzelemvezérelt gondolkodás, megszűnik a jövőbe látó képesség, minden józan gondolat elé odatolakodik az alternatíva hiánya. Megfogalmazódnak a halálfantáziák, az elkövetés lehetséges módjai.

Véleményem szerint József Attilánál nem beszélhetünk beszűkült tudat állapotról. Nagyon is jól felfogta, kb. 1930-tól kezdődően, hogy számára egyre kevesebb teret nyújt a társadalom és e nagyon szűk mozgástérbe nem volt képes önmagát beleszorítani. A szakirodalom az öngyilkosságot meghívott halálnak nevezi és ez a megfogalmazás József Attila esetében tökéletesen igaz, mert verseiben a csendes-csendes állapotokkal folyamatosan meghívta a halált.

Ez nem pillanatnyi elmezavar volt a költőnél, mert nem előre láthatatlan, váratlan, ötletszerű döntésről van szó: a társadalomnak, a közösségnek, a családtagoknak, a barátoknak igenis lett volna lehetősége, ideje a beavatkozásra, a tragédia megelőzésére. Sajnos azonban kortársai elveszítették azt a képességüket, hogy észrevegyék Attila személyiségében történt változásokat, nem voltak antennáik a költő által tudatosan, bár többnyire kódoltan kibocsátott segélykérő jelekre. Pedig ekkor még tudtak volna ablakot nyitni a személyiségére, hogy betekintsenek a gondolataiba, és segítsenek rajta.

Véleményem szerint József Attila kiterjesztett meghívott halált vagyis kiterjesztett öngyilkosságot valósított meg 1937. december 3-án.

A pszichiátria kiterjesztett öngyilkossággként fogalmazza meg, ha pl. az anya öngyilkossága előtt megöli gyermekét is, ha a szerelmes öngyilkossága előtt megöli szerelmét is. A beszűkült tudatú elkövető a tragikus pillanatban nem a pusztító, hanem a megmentő szerepében tetszeleg.

Mi az oka a kiterjesztett öngyilkosságnak? Van-e társadalmi eredője? Igen, van. Általános megfogalmazásokat mondunk, de ezek sajnos mindegyike érvényes József Attila konkrét helyzetére is. Nem volt képes a gyarapodó egyéni, közösségi konfliktusokkal önállóan szembenézni, feldolgozni, megoldani azokat. Egzisztenciálisan és érzelmileg kiszolgáltatottá vált, a közfigyelem látóköréből kikerült, reményvesztett lett és belerokkant abba, hogy magára hagyta őt a pénzvezérelt, önző közömbös világ. Elszemélytelenedett, elmagányosodott, a körülötte lévő értékrend gyökeresen átalakult és ezek mind magyarázatként szolgálhatnak tettének elkövetésére. A XX. század jellemzője bizonyos közösségi kapcsolatok feloldódása, az egyénre sokszor rátörő magányosságérzet.

Megélte azt a pillanatot, amikor a közösségi gondolkodásnak az elvét felváltotta az önmagunkért helytállás kényszere, ami folytonos készenlétre, vagyis állandó stresszhelyzetre ítélte és erre József Attila, már nem rendelkezett elegendő belső energiatartalékkal. A rengeteg éhezés, fázás, nélkülözés miatt József Attilának a belső szervei elöregedtek és valószínűleg kétszer olyan idősök lettek, mint ahány volt a költő a naptári kor szerint. Selye után azt mondjuk, hogy az illető stresszpontjait elfogyasztotta. József Attila az életében átélt nélkülözések miatt 32 év alatt fogyasztotta el a stresszpontjait, tehát 60–65 éves férfinek felelt meg biológiailag. Ezt érezte meg költői érzékenységével, hogy nem rendelkezik már további biológiai tartalékkal sem az életéhez.

A kiterjesztett öngyilkosságok során azonban döbbenetes cselekedetre vetemedik az ember, mielőtt saját magával végezne, azt öli meg, akit vélhetően a legjobban szeret.

A kiterjesztett öngyilkosságok során az énhatárok elmosódnak. Az elkövető nem különbözteti meg magát azoktól a szeretteitől, akikkel az átlagosnál sokkal szorosabb érzelmi burokból él.

Tehát amikor saját sorsa felől dönt, akkor szeretettére is ugyanazt a szerepet osztja ki, mint önmagára. Ha a folyamat végén egyedül az önpusztítást érzékeli megoldásnak, úgynevezett „aranyútnak”, akkor erre az útra azt is magával viszi, akit a legjobban szeret. A kiterjesztett öngyilkosság esetében a személy az általa szeretett egész csoporthoz hívja meg a végzetet. József Attila, mint öngyilkos meg volt győződve, hogy a gyilkossággal-öngyilkossággal tesz egyedül jót. Tehát nem büntetni, hanem az általa szeretettet szerette volna a legjobb helyzetbe hozni.

Ki volt az a szeretett lény, akit József Attila a kiterjesztett öngyilkosságán keresztül megölt? A saját költészete. József Attilának a világon csak egyetlen birtokolt szeretett tulajdona volt a költészete. Öngyilkosságával ezt rántotta magával, ezt taszította véglegesen a sírba, soha föl nem támasztható módon. József Attila Nagy Költő volt és tudta, hogy költészete vele együtt enyészik el, mint konkrét valóság és átlényegülve, abban a pillanatban reinkarnálódik a magyar társadalomban. Ellenségei, megalázói nem képesek többé a reinkarnálódott költészetéhez hozzányúlni, nem képesek megérinteni, mert az egy magasabb kozmosz régióból sugároz, amely élő ember számára elérhetetlen. Költészete megölésével József Attila bosszút állt nevelő szülein, a gúnyolódó munkatársain, a vádoló ügyészen, az őt elítélő bírón, Horger Antal ügyeletes akadémikuson és mindazokon akiknek a barátságát, a szerelmét szerette volna elnyerni. József Attila nem pusztításként, hanem megmentésként élte meg – a költészete szempontjából – az öngyilkosság tényét.

Az összes költeményét elolvastván, bennünk az a lenyomat alakult ki, hogy a költő nagyon szerette az életet, annak minden apró picit rezdülését, mélységében átélte az életnek minden eléje kerülő részletét és minket is arra okít, hogy az emberi életnél nem létezik drágább kincs.

A következő mondat a Nagy Költő József Attila csendes csöndjének üzenete a mának és útravalója a jövő magyarságának – orvos-pszichológiai szemszögből:

Tisztelt magyar embertársaim, alázattal arra kérek mindenkit, hogy mindennap a minden vele együtt élő családtagjának, rokonának, barátjának, szomszédjának és mindenkinek, akivel találkozik – tiszta szívből –, adjon egy jót szót, egy szép gesztust, egy örömteli pillantást, mert az adakozással a benne lévő jó nem csökken, hanem gyarapodik.

És végezetül arra kér minket: **Szeressétek nagyon Attilát!**

Irodalomjegyzék:

- * * * József Attila összes versei. Osiris K., Bp., 2005.
 Delay, I.: Psychologie medicale. Ed. Flammarion, Paris, 1964.
 Nyírő, Gy.: Pszichiatria. Med.K., Bp. 1962.
 Pethő, B.: Részletes pszichiatria. Magy. Pszich. Társ. Bp., 1989.
 Selye, J.: The story of the Adaptation Syndrome. Med.Publ. Montreal, 1952.
 Selye, J.: In vivo. Akad.K., Bp., 1970.
 Selye, J.: Stress without Distress. Lippin. Co., Phil., 1974.
 Tiszay, G.: Végeken, VIII. 8, 1990.
 Tiszay, G.: Magy. L., 7., 1996.
 Tiszay, G.: Magy. L. 11, 1998.
 Tiszay, G.: Magy. L. 9., 2000.
 Tiszay, G.: Magy. H., 5., 2000.
 Tiszay, G.: Magy. H., 8, 2001.
 Tiszay, G.: Magy. L., 12., 2001.
 Tiszay, G.: Bety.vil. III., 7., 2003.
 Tiszay, G.: Szár.képz., VII., 1-2., 2004.
 Tiszay, G.: Bety.vil., V., 10. 2005.
 Tiszay, G.: Szerelmes, szerelemmel, szeretlek. NDP K., Bp, 2007.
 Vincze, J.: A határtudományok mezsgyéin. NDP K., Bp., 2000.
 Vincze, J.: Életkritériumok. NDP K., Bp. 2002.
 Vincze, J.: Interdiszciplinaritás. NDP K., Bp. 2007.